

יָם שֶׁל תּוֹרָה

פרשת חקת תשפ"ו

בפרק כ' של ספר במדבר אומרת התורה:

ז / וידבר יהוה, אל-משה לאמר
ח / קח את-המטה, והקהל את-העדה אתה ואהרן אחיך, ודברתם אל-הסלע לעיניהם, ונתן מימיו; והוצאת
להם מים מן-הסלע, והשקית את-העדה ואת-בעירם
ט / ויקח משה את-המטה, מלפני יהוה, כאשר צוהו
י / ויקהלו משה ואהרן, את-הקהל--אל-פני הסלע; ויאמר להם, שמעו-נא המרים--המן-הסלע הזה, נוציא
לכם מים
יא / וירם משה את-ידו, ויך את-הסלע במטהו--פעמים; ויצאו מים רבים, ותשת העדה ובעירם

שאלה נוספת מעצימה את התמיהה. קודם שפנה אל הסלע, מצווה הקב"ה את משה: "קח את המטה". והנה, אם מעתה היה הנס צריך להיעשות באמצעות הדיבור ולא באמצעות ההכאה, מדוע היה צורך במטה כלל? איזה תפקיד נועד לו למלא? אדרבה, עצם הזכרתו של המטה נראית כמכוונת את משה לשחזור הנס הקודם.

זאת ועוד, קשה להבין את הקשר שבין החטא לבין העונש שנגזר על משה. מדוע הכאת הסלע מונעת ממנו את הכניסה לארץ ישראל?

באמת, כל השאלות הללו קשורות זו בזו. הן מובילות אותנו לגלות כי השינוי לא נגע רק לאופן הוצאת המים, אלא לביטוי עמוק של שינוי מהותי בתפקידו של עם ישראל ערב כניסתו לארץ. מאחורי הסלע, המטה ודבריו של משה, מסתתר יסוד מרכזי בהבנת אופן התגלות השכינה בעולם, היחס שבין התורה לבין

פרשת חוקת טומנת בחובה אחד המאורעות הסתומים והעמוקים ביותר שבתורה. לאחר ארבעים שנה שבהן הנהיג משה את ישראל במדבר, הוא ניצב מול תלונה נוספת של העם על מחסור במים. הקב"ה מצווה אותו להוציא מים מן הסלע, אולם המאורע מסתיים בעונש חמור ביותר: משה ואהרן נשללת מהם הזכות להיכנס לארץ ישראל.

המפרשים עמלים להבין את מהותה המדויקת של חטא זה. במבט ראשון נדמה שהטענה כלפי משה פשוטה: במקום לדבר אל הסלע, הוא הכה אותו. אולם ביאור זה מעורר קושיה גדולה. שנים קודם לכן, בעת יציאת מצרים, התרחש מאורע דומה מאוד. באותה שעה ציווה הקב"ה את משה במפורש להכות את הסלע כדי להוציא ממנו מים. אם כן, כיצד ייתכן שאותו מעשה עצמו, שהיה רצוי ונכון בפרשת בשלח, הופך לפתע לחטא כה חמור בפרשת חוקת?

המציאות הגשמית, וההבדל המהותי שבין דור יוצאי מצרים לבין הדור שנועד להיכנס לארץ ישראל.

עד כדי כך היו השלכותיה של טעותו של משה, עד שתיקוני הזוהר¹ מלמדים:

“ ועל סלע זה נאמר שלא הוציא אלא טיפות טיפות ממי התורה, בפסקות ובפירושים. ומשום שנאמר 'ויך משה את הסלע במטהו פעמים', גרם הדבר שלא יצאו ממנו אלא טיפות טיפות של דברי תורה, מעט כאן ומעט שם.

ומכאן נמשכו ריבוי המחלוקות שבין חכמי התורה. ומי גרם לכך? אותם 'מורים' שהורו הלכה בפני רבם משה, שעליהם נאמר: 'המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה'. ועליהם אמר משה: 'שמעו נא המורים'. ובגללם הכה את הסלע פעמיים במטהו.

שאם לא היה מכה אותו, לא היו ישראל, התנאים והאמוראים צריכים לטרוח כל כך בתורה שבעל פה, הנקראת סלע. אלא היה מתקיים בהם 'ודיברתם אל הסלע ונתן מימיו', והיו דברי התורה נמשכים בריבוי ובשפע, ללא יגיעה.

ואז היה מתקיים הכתוב: 'ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאום ה'".

והיה הסלע מוציא מים רבים, דהיינו שפע עצום של תורה, בבחינת לימוד ברור וגלוי, ללא קושיות, ללא מחלוקות וללא סברות סותרות.”

דברים אלו חושפים שני יסודות עמוקים. מחד גיסא, הם מגלים כי עניינו הפנימי של הסלע רחוק מלהסתכם בצורך הגשמי לספק מים לעם. הוא נוגע בעצם מהותה של התורה, אשר שפע ידיעתה ובהירות השגתה הושפעו מן המאורע שהתרחש כאן. ומאידך גיסא, הזוהר תולה באותו מעמד עצמו את שורש קיומן של המחלוקות בין חכמי ישראל.

ידוע הוא מאמר חז"ל שאין מים אלא תורה. ממילא, פרשה זו מזמינה קריאה עמוקה הרבה יותר מן הפשט הגלוי. כיצד השפיע מאורע זה על היווצרותן של המחלוקות? מה באמת התרחש ברגע שבו עמד משה מול הסלע?

הרב דוד דניאל הכהן² מעורר סתירה בדברי חז"ל. מצד אחד, הגמרא³ מתארת את בארה של מרים

כמצויה בים. רבי חייא מלמד שכל המבקש לראותה יעלה לראש הכרמל, ומשם יוכל להבחין בים בדבר הדומה לכברה, והיא בארה של מרים.

ומאידך גיסא, התלמוד הירושלמי⁴ קובע כי בארה של מרים מצויה דווקא בימה של טבריה. ואף שם נאמר שהעולה להר ישימון יוכל לראותה בדמות כברה קטנה.

ואף שאנו מבינים כי אין מדובר בבאר רגילה אלא במציאות בעלת אופי נשגב ומיוחד, מכל מקום קשה להבין כיצד ניתן לייחס לה שני מקומות שונים בעת ובעונה אחת.

ננסה להתבונן בדברים בדרך נוספת.

האריז"ל⁵ מבאר את עניינו של מה שחז"ל מכנים בשם "פלפול". זוהי צורת העיון בתורה הבנויה על קושיות, סתירות, משא ומתן ובירור האמת מתוך העמדת הדברים זה מול זה. משום כך נעשה הלימוד בדרך כלל בחברותא, כדי שכל אחד יבחן את דברי חברו, ידחה טעויות ויוציא את האמת לאורה. על כך אמרו חז"ל ששני תלמידי חכמים מחדדן זה את זה בהלכה, והשוו תהליך זה לפטיש המכה בסלע, עד כמה רבה היגיעה הנדרשת כדי להגיע לעומק דבר ה'.

ומדוע כך הם פני הדברים? מפני מה דבר ה' אינו מתגלה באופן פשוט וישיר?

הסיבה לכך נעוצה בקיומם של כוחות הרע. חז"ל מכנים אותם בשם קליפות. כשם שאין האדם מגיע אל הפרי אלא לאחר שהוא מסיר את קליפתו, כך גם השפע האלוקי עטוף בלבושים ובהסתרים. כל ענייני של הקליפות הוא לעכב את השפע, למנוע את גילויו או לינוק ממנו לעצמן. ממילא, כל השגה בקדושה מחייבת מאבק. ובלימוד התורה מגיע עימות זה לשיאו. התורה נמשלה לפטיש המכה בסלע, מפני שהאדם נדרש לשבור את המחיצות המסתירות את רצון ה' בטרם יוכל לזכות לאורו.

לאור זאת יש להבין את פרשת הסלע שבפרשתנו. עם ישראל עומד באותה שעה בצומת מכריע בתולדותיו. המים העתידיים לצאת מן הסלע רומזים לתורה עצמה, כפי שנתבאר. רצונו של הקב"ה היה להכניס את ישראל למדרגה חדשה של התקשרות אל החכמה האלוקית. משום כך נצטווה משה לדבר אל הסלע ולא להכותו. בכוחו של אותו דיבור הייתה אמורה להתגלות תורה הנמשכת באופן ישיר, ללא עובי

¹ תיקון כ"א, דף מ"ד ע"א.

² כתרי אותיות, עמוד קס"ז.

³ מסכת שבת, דף ל"ה ע"א.

⁴ מסכת כתובות, דף ס"ז ע"א.

⁵ ספר הליקוטים, פרשת חוקת, פרק י"ט.

המסכים וההתנגדויות המאפיינים את אחיזת הקליפות.

אולם משה רבנו הבחין במציאות נוספת. בתוך מחנה ישראל עדיין היה מצוי הערב רב, אשר אחיזת הקליפות בו הייתה משמעותית. בעיניו, כוחות אלו עדיין היו חזקים דיים כדי למנוע גילוי כה זך ובהיר של התורה. משום כך סבר שיש צורך להילחם בהם, להכות ולשבור את הקליפות תחילה, ורק לאחר מכן יוכל השפע להתגלות.

לא הייתה זו כוונה למרוד בציווי העליון, אלא רצון להתמודד עם הקליפות שלדעתו עדיין שלטו במציאות. אולם דווקא כאן הייתה טעותו. הקב"ה ציווה אותו לקחת את המטה ובו בזמן לדבר אל הסלע. המטה היה צריך להישאר נוכח בלבד, כסימן לכך שהרע עדיין קיים בשוליים, אך מבלי להשתמש בו בפועל. כך היו הקליפות נותרות מוגבלות לאותם יחידים שעדיין קשורים אליהן, ובעיקר לערב רב. ואילו ישראל היו זוכים לתורה שהגישה אליה ישירה, טבעית ומאירה, ללא אותם לבושים והסתרים המלווים אותה כיום.

כאשר הכה משה את הסלע, חידש את מסלול ההתמודדות. הוא השיב את הצורך לשבור את הקליפות כתנאי מוקדם לגילוי התורה. ממילא נותרה התורה מלוכשת בקושיות, בסתירות ובמחלוקות המאפיינות את עולם הפלפול. המים אמנם יצאו מן הסלע, אך באופן המחייב את האדם להמשיך ולהיאבק כדי לזכות בהם.

יתרה מזו, עצם העובדה שמשה הכה את הסלע פעמיים אינה פרט צדדי. שתי ההכאות הללו נעשו לשורש שני גילוייה המרכזיים של התורה שבעל פה – התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. שניהם מבטאים תורה המתבררת באמצעות משא ומתן, קושיה ותירוץ, עימות בין דעות ויגיעה שכלית. במקום מציאות שבה האמת הייתה מתגלה מאליה, הפך בירורה להיות תלוי בעמל, בדיון ובהכרעה.

מעתה מובן גם מדוע חטא זה מנע ממשה את הכניסה לארץ ישראל. הכניסה לארץ הייתה אמורה לפתוח שלב חדש בגילוי התורה, שלב שבו עיקר אחיזת הקליפות כבר נתבטלה. אולם משה הותיר את מודל ההתמודדות והבירור על כנו. משום כך נשאר שורשו קשור לדור יוצאי מצרים ולמלאכת הזיכוכ והבירור שדור זה ייצג. לכן מבאר האריז"ל שמשה שב ומתגלגל בכל דור ודור כדי להמשיך במלאכת התיקון, לסייע לישראל לשבור את הקליפות שנמשכו מן הערב רב, עד שתתגלה התורה בשלמותה ובפשיטותה המקורית.

אולם עדיין יש לעמוד על שני עניינים יסודיים בדברי רבנו.

ראשית, מהי אותה תורה זכה ובהירה שאין בה מחלוקות, קושיות וסתירות, אשר אליה רומזים דברי **תיקוני הזוהר**?

ושנית, אם המטה נועד להילקח כדי להותיר חלק מסוים מן התורה במדרגת הפלפול וההתמודדות, מדוע דווקא המטה מסמל רעיון זה? מהו הסוד הפנימי הגנוז במטה ההופך אותו לסמל של תורה המתבררת מתוך מאבק, שבירה ובירור?

האריז"ל מבאר כי בשעת יציאת מצרים עדיין לא היו בני ישראל ראויים לקבל את המדרגות הפנימיות של התורה. מצבם הרוחני אפשר להם להשיג רק את חלקה החיצוני, דהיינו ההלכות, הסיפורים והלימודים הנתפסים בשכל האנושי. משום כך, במעשה הסלע הראשון שבפרשת בשלח, מצווה הקב"ה את משה להכות את הסלע. הסלע רומז לתורה עצמה, אשר עומקיה ופנימיותה גנוזים בתוכה כאוצר החתום בתוך האבן. כדי להוציא ממנה את המים, שהם המשל הידוע לתורה, יש צורך בהכאה, בקושיות, במשא ומתן, ביישוב סתירות ובהתגברות על קשיים. נמצא כי ביציאת מצרים העניק הקב"ה לישראל את החלק הראשון של התורה, אותו חלק המתאים למצבם הרוחני באותה שעה, דהיינו התורה המתבררת באמצעות הפלפול השייך לרובד הגלוי והפשוט שלה.

אולם מחשבתו הראשונה של הקב"ה הייתה גבוהה בהרבה. בשעת מתן הלוחות הראשונות, היו ישראל עתידים לזכות לא רק בגופה של תורה אלא גם בנשמתה, דהיינו בסודותיה העמוקים ביותר. חטא העגל קטע מהלך זה. לפי דברי **האריז"ל**, האותיות המבטאות את נשמת התורה פרחו מן הלוחות, ולא נותר בידי ישראל אלא חלקה החיצוני. הלוחות השניות פתחו אפוא תקופה חדשה, שבה התורה מתגלה מתוך יגיעה, חיפוש ובנייה מחודשת של ההשגה, וממילא חזר הפלפול למלא תפקיד מרכזי בעבודת התורה.

ואכן, הבדל זה ניכר גם באופן שבו ניתנו הלוחות. הלוחות הראשונות היו מעשה שמים ממש, גילוי אלוקי היורד בשלמותו מלמעלה. לעומתן, הלוחות השניות נחצבו בידי משה מתוך החומר, מתוך מציאותו של העולם הזה. בכך הן משקפות תורה הצומחת מתוך עמל האדם ומלאכת הבירור שלו.

לאחר ארבעים שנה השתנתה המציאות. דור יוצאי מצרים כבר הסתלק, ודור חדש עמד על סף הכניסה לארץ ישראל. באותה שעה גזר הקב"ה כי הגיעה העת

⁶ עץ הדעת טוב, פרשת חוקת.

השייכת למשה, רומזת לתורה הפנימית ולסודותיה. חטא הסלע מנע את התגלותה השלמה של בחינה עליונה זו, והותיר את ישראל במסגרת המדרגה הראשונה – תורה הנקנית בעמל, ביגיעה ובמשא ומתן של בית המדרש.

אולם עדיין קשה להבין את טעותו של משה. וכי לא צדק ברצונו לסלק את כוחות הרע? הלא לכאורה, דווקא ביטולם המוחלט הוא המאפשר את גילוי השלם של התורה?

כאן טמון סודו של המטה, אותו עניין שהותרנו עד כה ללא ביאור.

כדי לעמוד על עומק הדברים, עלינו להתבונן תחילה בדברי חז"ל הנוראים העוסקים בחטאו של אדם הראשון. רש"י מביא:⁷

"וְהִנְחֵשׁ הָיָה עָרוֹם. מֵה עֲנֵן זֶה לְכָאן הָיָה לוֹ לְסִמוּן; וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיְלַבִּישֵׁם אֱלֹהִים לְלִמְדָה; מֵאִיזוֹ סִבָּה קִפֵּץ הִנְחֵשׁ עָלֵיהֶם רָאָה אוֹתָם עָרוּמִים וְעִסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כָּל וְנִתְאַוָּה לָהּ: "הַזֹּהָר חֲדָשׁ" מוֹסִיף וּמְבַאֵר שְׂבָאוֹתָהּ שֶׁהָיָה הַטִּיל הַנְּחֵשׁ אֶת זֹהַמָּתוֹ בְּחוּהָ, וּמְכוּחַ אוֹתָהּ זֹהַמָּה יֵצֵא קֵין. לְשׁוֹנוֹ שֶׁל הַזֹּהָר מְעוֹרֶרֶת פְּלִיאָה עֲצוּמָה, שֶׁכֵּן הוּא מְדַבֵּר עַל קֶשֶׁר בֵּין חוּהָ לְבֵין הַנְּחֵשׁ. כִּיצַד יֵשׁ לְהַבִּין דְּבָרִים אֵלֶּיךָ? וְיִוֹתֵר מִכֵּן, אִם כֵּן, כִּיצַד נוֹתֵר אָדָם אֲבִיו שֶׁל קֵין?"

המלבי"ם מביא בשם **האריז"ל** כי מטהו של משה מקורו בעץ הדעת טוב ורע, אותו עץ שעמד בגן עדן. זהו יסוד הכולל בתוכו שני כוחות מנוגדים – טוב ורע – כשם שהעץ שממנו יצא כלל את שניהם. הצד השלילי שבעץ הוא הנחש עצמו. ממילא אנו מתחילים להבין שחטאו הראשון של האדם לא היה רק אכילת פרי מסוים, אלא התקשרות אל מציאות שבה הטוב והרע מעורבים זה בזה. בפרט כאשר אחת מענפיו של אותו עץ אינה אלא בחינת הנחש.

זאת ועוד, המילה "פרי" קשורה בלשון הקודש גם לכוח ההולדה, כפי שנאמר "פרו ורבו". משום כך גילו חז"ל שבשורש הפנימי של חטא אדם וחוה עומד פגם הקשור לזיווג שנעשה שלא במקומו ובזמנו הראוי. אילו היו ממתניים עד כניסת השבת, הייתה ההתקשרות נעשית במדרגה מתוקנת יותר, אולם הם הקדימו את השעה וגרמו לערבוב הטוב והרע.

אלא שעדיין יש להבין: מהו הקשר שבין עניין זה לבין הנחש?

להשיב את המהלך הראשון למקומו. משום כך נצטווה משה לדבר אל הסלע ולא להכותו. אותו דיבור היה אמור לבטא את העובדה שישראל כבר מוכנים לקבל מדרגה עליונה יותר של תורה, תורה שסודותיה מתגלים מאליהם ואינם צריכים להיחלץ מתוך מאבק שכלי מתמיד. עומקי החכמה האלוקית היו אמורים לזרום אז בטבעיות, כמעין הנובע מאליו, וישראל היו זוכים לגישה אל פנימיות התורה וסתריה.

האריז"ל מדגיש אף דיוק נפלא בלשון הכתובים. במעשה הסלע הראשון נאמר בלבד: "ויצאו ממנו מים". לעומת זאת, בפרשתנו אומר הקב"ה: "ונתן מימיו". לשון זו רומזת למים השייכים לסלע עצמו, דהיינו לעצמותה הפנימית של התורה, לסודותיה ולרזיה הגנוזים. המאורע הראשון עסק במימי התורה הנגלית, ואילו המאורע השני נועד לפתוח את השער אל מימי התורה הנסתרת.

מעתה מקבלת טעותו של משה משמעות עמוקה בהרבה. בהכותו את הסלע במקום לדבר אליו, הותיר את ישראל במסגרת המודל הישן של לימוד התורה, זה המבוסס על התמודדות, קשיים ויגיעה בדרך אל האמת. במקום להכניס את העם למערכת יחסים חדשה עם התורה, הוא המשיך את הדגם שנבנה לאורך שנות המדבר. משום כך היה העונש כה חמור. לא רק מעשה מסוים הוחמץ כאן, אלא מהפכה רוחנית שלמה שנועדה לשנות את מהלך תולדות ישראל נדחתה ולא באה לידי גילוי.

הרב כהן עושה שימוש ביסוד זה של **האריז"ל** כדי ליישב את הסתירה שהזכרנו בדברי חז"ל ביחס למיקומה של באר מרים. למעשה, מכלל הדברים עולה שסלע בשלח וסלע חוקת אינם מבטאים את אותה מדרגה רוחנית.

הבאר הראשונה, שנתגלתה בזכותה של מרים, שייכת לתורה הנגלית, לפשטי התורה וללימוד הנרכש באמצעות עמל, קושיות ותירוצים. אלו הם ה"מים" שמקבל עם ישראל במדבר כדי לבנות בהדרגה את התקשרותו לתורה.

לעומתה, הסלע השני שבפרשתנו נועד להוציא את "מימיו" של הסלע עצמו, דהיינו את סודות התורה ואת פנימיותה. גילוי זה קשור מטבעו למשה רבנו, אשר זכה להשיג מדרגות אלו של החכמה האלוקית.

מעתה אין עוד סתירה בין שני המאמרים שבדברי חז"ל. כל אחד מהם עוסק בבחינה אחרת. באר מרים רומזת לתורה הנגלית, ואילו מדרגה עליונה יותר,

⁷ בראשית, פרק ג', פסוק א'.

⁸ על שיר השירים, דף ק"מ.

⁹ בפירושו "ארץ חמדה", פרשת וארא.

"מטה אלוקים" מבטא את מידת הדין. הוא מופיע כאשר יש צורך להילחם ברע, לשבור אותו ולהענישו. לעומתו, "מטה הוי"ה" מבטא את מידת הרחמים ואת הופעת הטוב. הוא אינו פועל באמצעות שבירה והכנעה אלא באמצעות גילוי אור עליון המבטל את אחיזת הרע מעצמו.

האריז"ל¹⁵ מגלה בזה את סוד שתי הופעותיו של המטה. מדרגתו הראשונה היא "מטה אלוקים". השם "אלוקים" מבטא את ההנהגה האלוקית כפי שהיא מתלבשת בגבולות הטבע ובהסתרה. במציאות זו הרע עדיין יכול להופיע, להתקיים ולהיראות כבעל ממשות, אף שכל מציאותו אינה אלא אשליה והסתר. זוהי בדיוק בחינת עץ הדעת טוב ורע, המקום שבו הנחש עדיין מסוגל לגלות את כוחו. זהו גם שורשה של התורה כפי שהיא מתגלה בעולם הנגלה, עולם שבו הדברים דורשים בירור, עימות ועמל.

אולם קיימת מדרגה עליונה יותר – מדרגת עץ החיים. שם מתגלה החכמה האלוקית בעוצמה כה גדולה עד שהרע מאבד את אחיזתו ואינו נתפס עוד כאפשרות ממשית. במדרגה זו הנהגת "אלוקים" נכללת בתוך גילוי עליון יותר, גילוי שם הוי"ה. כאן משתנה גם מהותו של המטה. הנחש חדל מלהיות הצד השלילי שלו, מפני שכל כוחו מתבטל לנוכח עוצמת החיים האלוקיים.

נמצא שאנו עוברים מבחינת "מטה אלוקים", ששורשו בעץ הדעת טוב ורע ובמאבק המתמיד עם הרע, אל בחינת "מטה הוי"ה", ששורשו בעץ החיים והוא מגלה את הידיעה האמיתית, את נשמת התורה ואת סודותיה הפנימיים.

האריז"ל מבאר לאור זאת את משמעות החטא ואת עניין שותפותו של הנחש באותו מעשה. בשעה שאדם וחוה התאחדו, עדיין לא התגלה השבת בעולם. המציאות הייתה נתונה תחת הנהגתו של עץ הדעת טוב ורע, ולנחש הייתה עדיין אחיזה ממשית במציאות. בכך שבחרו להתאחד באותו זמן, התקשרו אדם וחוה לבחינת עץ הדעת, דווקא משום שמדרגת עץ החיים טרם נתגלתה.

וזוהי גופא טעותם.

שכן שני העצים אינם אלא שתי בחינות של מציאות אחת. עץ החיים הוא למעשה עץ הדעת לאחר שהגיע לשלמותו ותיקונו. השבת מעניקה לו את מלוא קומתו,

הרד"ל¹⁰ מביא מסורת שונה באשר למקורו של המטה. לדבריו, המטה נמסר לאדם הראשון בשעה שגורש מגן עדן, לאחר שנגזרה הקללה על האדמה. באמצעות מטה זה עיבד אדם את הקרקע לאחר גירושו. עוד מוסיף **הרד"ל** שהמטה היה נמשך דווקא מעץ החיים.

לכאורה הדברים סותרים זה את זה. כיצד ייתכן שהמטה נמשך הן מעץ הדעת והן מעץ החיים?

אלא שבכך עצמו טמון סודו של המטה. הוא נועד להיות הכלי שבאמצעותו יוכל האדם להתמודד עם תוצאות הקללה שנגזרה על העולם. ממילא מתברר שאין סתירה בין שתי המסורות אלא השלמה הדדית. כאשר האדמה נתקללה בקוצים ובדרדרים, הופיע המטה כאמצעי המאפשר לאדם להתגבר על תוצאות הקללה. הוא נעשה הכלי שבאמצעותו מסלקים את הקוצים, מסירים את אחיזת הרע ומצמצמים את השפעתו בעולם.

רעיון זה משתלב היטב עם דברי הכתוב המתאר את שני העצים¹¹:

ט / וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים, מִן-הָאֲדָמָה, כָּל-עֵץ נֶחֱמֵד לְמַרְאֵה, וְטוֹב לְמַאֲכָל--וְעֵץ הַחַיִּים, בְּתוֹךְ הַגֵּן, וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע

על המילים "בתוך הגן" מפרש **רש"י** שהכוונה למרכז של הגן ממש. **רבנו בחיי**¹² מעורר קושיה פשוטה: כיצד ייתכן ששני עצים שונים עומדים שניהם בדיוק במרכז הגן? והרי מקום אחד אינו יכול להכיל שני מרכזים.

משום כך מבאר **רבנו בחיי** שעץ החיים ועץ הדעת אינם שני שורשים נפרדים, אלא שני גילויים של שורש אחד. מצד אחד מתגלה ממנו החיים, התורה והקדושה; ומצד שני מתגלה האפשרות של המוות, ההסתר והרע. נמצא שכל האומר שהמטה נמשך מאחד העצים, בהכרח מודה שהוא קשור גם לשני.

על יסוד זה מגלה **הילקוט ראובני**¹³ שהמטה שמקורו בעץ הדעת טוב ורע שייך למצב שלפני התיקון, בעוד שלאחר התשובה מתגלה אותו מטה עצמו בבחינת עץ החיים. **האריז"ל**¹⁴ מוסיף ומדייק שלעיתים מכנה התורה את המטה בשם "מטה אלוקים", ולעיתים בשם "מטה הוי"ה". אין אלו שני שמות מקריים אלא שתי מדרגות שונות של אותו כוח.

¹⁰ על פרקי דרבי אליעזר, פרק מ'.

¹¹ בראשית, פרק ב'.

¹² בראשית, פרק ב', פסוק ט'.

¹³ על פרשת חוקת.

¹⁴ אוצרות חיים, שער הוראת ז"ן, פרק א'.

¹⁵ ספר הליקוטים, פרשת חוקת.

משה הכה את הסלע מתוך סברה שיש צורך לשבור את הקליפות קודם שתוכל התורה להתגלות בשלמותה.

ודווקא כאן טמון הלקח היסודי של פרשתנו.

פעמים רבות האדם בטוח שהוא פועל לשם שמים. הוא רואה מול עיניו מטרה נעלה, ומשום כך הוא מרשה לעצמו לסטות מעט מן הדרך, מתוך מחשבה שהמטרה מצדיקה את האמצעים. אולם רצון ה' אינו נמדד רק על פי טוהר הכוונה, אלא גם על פי מידת הנאמנות שבה מקיימים את הציווי האלוקי.

אם משה רבנו, גדול הנביאים, זה אשר דיבר עם הקב"ה פנים אל פנים, עלול היה לטעות בהבנת רצון ה' אף שכל כוונתו הייתה לשם שמים, על אחת כמה וכמה שעלינו לנהוג בזהירות גדולה כאשר אנו מבקשים לחרוג, ולו במעט, ממה שהתורה דורשת מאתנו.

גדלותו האמיתית של האדם אינה מתבטאת רק ברצונו לעשות טוב, אלא ביכולתו לבטל את רצונו מפני רצון קונו, ולאפשר לרצון ה' עצמו להגדיר מהו הטוב האמיתי.

יהי רצון שנזכה תמיד לדבוק בתורת ה', להישאר נאמנים לרצונו יתברך, ולא לערב בה את רצוננו שלנו.

שבת שלום.

יהודה משה שרביט

חושפת את האור האלוקי שבו ודוחה את הרע ואת אחיזת הנחש. אילו היו אדם וחיה ממתנינים עד כניסת השבת, הייתה התאחדותם נעשית תחת הנהגתו של עץ החיים, והנחש לא היה נוטל בה כל חלק.

נמצא אפוא שאדם אכן היה אביו של קין, אולם הוא הוליד אותו בעולם שבו הנחש עדיין שותף במציאות. משום כך, מבין שני בניו של אדם, נתפס קין כמי ששייך לצד שהנחש הצליח לאחוז בו ולקבל ממנו חלק.

מתוך יסוד זה ניתן להבין לעומק את פרטי הציווי שניתן למשה רבנו.

הקב"ה מצווה את משה לקחת את המטה, אשר באותה שעה מכונה "מטה אלוקים". מטה זה מבטא את בחינת עץ הדעת טוב ורע. אולם תכליתו של המאורע הייתה לרומם אותו ולהפכו ל"מטה הוי"ה", הנמשך ממקור עליון יותר.

משום כך היה הכרח שהמטה יהיה נוכח, אך בד בבד יישאר פסיבי. אסור היה לו להתערב בפעולה עצמה. משה נדרש לדבר אל הסלע ולהוציא ממנו את המים באמצעות הדיבור בלבד, ללא הכאה וללא עימות. באופן זה הייתה בחינת עץ הדעת וכל הקליפות הנמשכות ממנו מפנות את מקומן בפני גילוי אלוקי שלם יותר.

או אז היה המטה עצמו עובר שינוי מהותי. במקום להיות כלי למאבק ברע מתוך עימות עמו, היה נעשה כלי המבטל את הרע מכוח גילוי החיים העליונים. כשם שאדם הראשון השתמש במטה כדי להסיר את הקוצים והדרדרים שנוצרו בעקבות הקללה, כך היה "מטה הוי"ה" מסלק את שיירי ההסתר ואחיזת הטומאה מן העולם. בכך היה מתרחב אופקה של התורה, והגישה אל חכמתה הפנימית הייתה נעשית פתוחה ובהירה יותר.

למרבה הצער, משה לא עמד על עומק הרצון האלוקי ונכשל בנקודה זו. **האריז"ל** מדגיש שבכך חזר, במידה מסוימת, על אותה טעות עצמה שבה נכשל אדם הראשון, ולכן נמנעה ממנו הכניסה לארץ ישראל.

הדמיון שבין שני המאורעות בולט במיוחד. לא אדם ולא משה ביקשו למרוד ברצון ה'. אדרבה, שניהם פעלו מתוך שאיפה רוחנית גבוהה. אדם אכל מן הפרי מתוך מחשבה שיוכל להשתתף בתיקון העולם, ואילו

כדי להקדיש את דבר התורה הבא לעילוי נשמת או לברכה, ניתן ליצור קשר בכתובת המייל

yamcheltorah@gmail.com